



## Monenlaiset naiset vuonna 1918

Reetta Laitinen (toim.):

**Sisaret 1918.** Arktinen Banaani 2018. 112 s.

ISBN 978-952-270-386-6.

*Sisaret 1918* on sarjakuvateos, joka käsittelee naisten muistoja Suomen sisällissodasta. Kirjan on toimittanut Kansan Arkistossa tutkijana työskentelevä sarjakuvantekijä Reetta Laitinen. Hän on valinnut kirjaan kymmenen naisen muistitietokertomukset sekä koonnut kymmenen sarjakuvataiteilijanaista näitä tulkitsemaan. Tuloksena on samalla kertaa helposti lähestyttävä ja uusia näkökulmia avaava, syventymään kutsuva lisä sisällissotaa käsittelevään kirjallisuuteen. Kirjaa voikin hyvillä mielin suositella niin koululaisille kuin perinpohjaisesti sotaan perehtyneille tutkijoillekin.

Kirjaan valituista kertomuksista seitsemän sisältyy Kansan Arkiston muistitietokokoelmaan ja loput kolme löytyvät Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston 1918-kokoelmasta. Joukossa on jo aiemmista tutkimuksista tuttuja muistitietoaineistoja, kuten punakaartissa taistelleen Ida Brusin kertomus Tampereen puolustamisesta ja antautumisesta. Tutkimuksen tutuksi tekemiin aiheisiin linkittyvät myös viimeisen Suomessa teloitettujen naisten, Martta Koskisen, asetoverin muistot sekä kertomukset vankileireiltä. Näiden lisäksi mukana on avustavissa tehtävissä toimineiden ja vielä sodan aikana

lapsuuttaan eläneiden naisten muistoja, niin valkoisten kuin punaistenkin puolelta. Nämä ryhmät ovat suuria mutta usein kirjallisuudessa ja tutkimuksessa unohtettuja, kuten Laitinen toteaa. *Sisaret 1918* antaa näille ryhmille äänen tasaveroisina muiden muistelijoiden rinnalla. Toteavalla tyyllillä sodan yleistä kulkua ja tapahtumia kuvaavat lyhyet faktaosiot jokaisen kertomuksen alussa toimivat teoksessa tarpeellisina sideaineena. Sarjakuvakertomukset itsessään ovat muistitietoaineistolle uskollisesti välähdyksenomaisia, paikallisia ja yksilöllisiä.

Kirjan sarjakuvapiirtäjien tyyli poikkeavat huomattavastikin toisistaan. Ida Brusin tarinan tulkinnut ja myös kirjan kannen piirtänyt Tiitu Takalo ottaa vuoden 1918 tyyliin haltuun suurella pieteetillä ja taidolla. Annukka Leppänen puolestaan antaa toisen naiskaartilaisen, Martta Tuomisen muistoille rohkeasti lähes hätkähdyttävän karikatyyrimaisen piirrosmuodon, joka sopiikin Tuomisen muistelun myöhäisempään ajankohtaan. Emmi Niemisen kuvat Mandi Mäen aivan tuoreeltaan vuonna 1918 kirjoittamaan vankileirikertomukseen ovat poeettisen maalaukselliset, siinä missä Ainur Elmgrenin piirrosjälki Hulda Äijälän vaiheikkaassa sotatarinassa muistuttaa toimintasarjakuvin dramaattista tyyliä. Muistitietotutkijaa tämä moni-ilmeisyys ilahduttaa, sillä se kuvastaa hyvin muistitietokertomusten moniäänisyyttä, kertomistapojen vaihtelua ja kertojen persoonallisuuksien, kerronta-ajankohdan ja muiden ympäristökäyttäjien vaikutusta muisteluun. Teoksen sarjakuvat soveltuvat hyvin muistitietokertomusten luonteen esiin piirtämiseen. Ne ovat narratiivisia, mutta myös katkelmallisia, persoonallisia ja erilaisia.

Elina Ovaskainen on tulkinnut sarjakuvaksi Maija Landénin muistitietokertomuksen siitä, millaista oli työskennellä muonittajana punaisten päämajassa Helsingin valtakausen aikana. Teen ja voileipien tarjoilu vartijoille ja kuoleman läheisyys ovat kertomuksessa rinnakkain, ja Ovaskaisen piirroksissa vanhempi muistelija-Maija kommentoi nuoren muonittaja-Maijan tekemisiä ja peilaa niitä nykyisiin tunteisiinsa. Kertomuksen lopussa nuori Maija on joutunut vangiksi sotalaivan ruumaan ja tarkkailee sieltä voittajien juhlintaa, ei kuitenkaan lannistuneena, vaan jonkinlaisen vakavan ylevyyden tunteen vallassa. Vahva tunnemuisto tuo sarjakuvassa nuoren ja vanhan Maijan hetkeksi fyysisen kosketukseen tavalla, joka kuvastaa hienosti muistitietokertomusten taipumusta kiertyä tiettyjen voimakkaiden hetkien ympärille. Mari Ahokoivun tulkitsemassa Helena Monton kertomuksessa puolestaan ollaan muonitustöissä valkoisten päämajassa Karjalan Raudussa, jossa käytiin yksi sisällissodan kiivaimmista taisteluista. Helenan muistoissa käydään episodimaisesti läpi sodan alun pelottava ja epäselvä tilanne, työt ja huhut esikunnassa sekä ratkaisevan taistelun julmat jäljet. Koko kertomusta nousee kehystämään lopun kohtaus vuoden 1955 äitienpäiväjuhlassa, jossa Helenan kuvitelma yhtenäisestä kansasta

saa särön, kun hänen vieressään istuu vankileirillä traumatisoitunut nainen.

Laitinen linjaa kirjan esipuheessa, että kammottavimmat muistelutekstit päätettiin jättää pois, sillä kirjasta ei haluttu tehdä kauhukertomusten kokoelmaa. Yksittäisten ihmisten murhenäytelmien muokkaaminen taiteeksi ei olisi eettisestikään ongelmatonta. Laitinen lisää, että kyseessä on kokoelma pelastuneiden ja selviytyneiden tarinoita, sillä sotasurmaluetteloihin merkityt eivät ole voineet muistojaan kertoa. Kirja ei piilottele sodan ja leiriolojen hirvittävyttä, mutta on kerrontavoittoa ja valinnoiltaan maltillinen, mikä toimii lukijaa menneisyyteen lähentävästi. Kuten Johanna Rojola on todennut, sarjakuva on hyvä muoto, jos täytyy kertoa julma tarina.<sup>1</sup> Laitinen kutsuu lukijaa tekemään oman tulkintansa tarinasta, sillä piirtäjien tarkoituksena ei ole tarjoilla totuutta sodasta vaan antaa arvoa muistelukertomusten kuvauksille ihmisyydestä erityisissä olosuhteissa.

*Sisaret 1918* näyttää, kuinka tavanomaisesti kauhein ja uskottominkin tapahtuu, miten sota koostuu yksilöiden kokemuksista ja toimista ja suuret kehityskulut pienistä ja jopa sattumanvaraisista valinnoista. Sota tuodaan lähemmäksi lukijaa esittämällä, jos täytyy kertoa julma tarina, joka tapahtui tavallisille ihmisille keskellä heidän tavallista elämäänsä. Myös vähemmän esille nousseiden naisten toimijuuden esiin nostaminen ja asettaminen jatkumoon jo aiemmin tutkittujen punakaartilaisnaisen kertomusten kanssa kuuluu teoksen ansioihin. Teos ei myöskään kerro pelkästään naisten historiasta, vaan naismuistelijoiden ja -piirtäjien ääni ja viiva saavat tilaa kertoa oman näkökulmansa koko sotaan.

Sarjakuvat historiallisista aiheista mahdollistavat sellaisia käsittelytapoja, näkökulmia ja myös lukukokemuksia, joita perinteinen tekstipohjainen historiankirjoitus ei voi yksin tarjota. Aikuisille suunnattu historiallinen sarjakuva on yleensä luokiteltu taiteeksi, joko historiallisiin tapahtumiin ja muistoihin pohjaavan sarjakuvromaaniin muodossa (esim. maailmankuulu holokaustisarjakuva *Maus* ja karjalaisten evakuoinnista kertova *Kannas*<sup>2</sup>) tai historiallisen tekstin sarjakuvaversiona, kuten Anne Frankin päiväkirjan uusin sarjakuvatulkinna<sup>3</sup> ja tässä arvioitavana oleva teos. Sarjakuva on vakiinnuttanut asemansa taidemuotona, mutta voisiko se vakiintua myös osaksi tieteen tekemisen palettia? Esimerkkejä sarjakuvan akateemisesta hyödyntämisestä on jo olemassa. Lajin kiinnostavuus ei perustu pelkästään uusien lukijaryhmien ja lukutapojen etsimiseen tutkimukselle, vaan myös ajatukseen sarjakuvasta erityisenä tekemisen prosessina ja ajattelemisen tapana.<sup>4</sup>

Myös *Sisaret 1918* kulkee taiteen ja tutkimuksen rajalla, omaa lähestymistapaansa olemassa olevaan tutkimukseen peilaten ja herättelee näin miettimään sarjakuvan mahdollisuuksia historiatieteellisen ilmaisun muotona. Teos on tehty Koneen säätörahastuksella,

ja sama säätiö on tukenut viime vuosina useampia sarjakuvaa ja tutkimusta yhdistäviä hankkeita.<sup>5</sup> Historiankirjoituksen lähdeaineistot ja tutkimuskohteet ovat jo vuosikymmenien ajan monipuolistuneet. Esimerkiksi arkeen, visuaalisuuteen ja materiaalisuuteen liittyvää materiaalia käytetään yhä enemmän. Ehkä tutkimuksen ajattelu-, kirjoitus- ja ilmaisutavat voisivat vastaavasti laajeta käsittämään myös sarjakuvan.

Tiina Männistö-Funk, FT  
Chalmers tekniska högskola

1. Veera Järvenpää, Rojun raivolla. *Voima* 27.8.2015.
2. Hanneriina Moisseinen, *Kannas*. Kreegah Bundolo 2016.
3. Ari Folman & David Polonsky, *Das Tagebuch der Anne Frank*. S. Fischer 2017.
4. Ernesto Priego, Comics as Research, Comics for Impact. The Case of *Higher Fees, Higher Debts*. *The Comics Grid. Journal of Comics Scholarship* 6 (2016).
5. Muita Koneen säätiön tukemia hankkeita ovat mm. 2017 rahoituksen saaneet ”Sarjakuva ja siirtolaisuus” sekä ”Syntyvyyden politiikka, seksuaalisuuden asiantuntijat ja inhimilliset kokemuksen sotien jälkeisessä Suomessa.”